O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

OSIYO
TEXNOLOGIYALAR
UNIVERSITETI

GLOBALLASHUV DAVRIDA TURKIY TILLAR TARAQQIYOTI: TIL, TA’LIM, NAZARIYA VA AMALIYOT MUAMMOLARI

XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMANI MATERIALLARI

2025-YIL, 15-17-MAY

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

OSIYO TEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI

GLOBALLASHUV DAVRIDA TURKIY TILLAR TARAQQIYOTI: TIL, TA’LIM, NAZARIYA VA AMALIYOT MUAMMOLARI

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari

2025-yil 15 – 17-may

QARSHI – 2025

UO'K 811.512.1
BBK -81.2.2 G-55
"**Globallashuv davrida turkiy tillar taraqqiyoti: til, ta'lim, nazariya va amaliyot muammolari**" mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. – Qarshi, 2025. – 926 bet.

Mazkur to'plamda globallashuv jarayonlari sharoitida turkiy tillarning bugungi holati, ularning taraqqiyot yo'llaridagi muammo va yechimlar xususida fikr-mulohazalar bildirilgan. Jumladan, turkiy tillarning zamonaviy kommunikatsion muhitdagi o'rni, ularni saqlash va asrab-avaylash, rivojlantirish, xususan, til siyosati, tilning ta'lim tizimidagi o'rni, o'quv dasturlari va zamonaviy metodikalarning ahamiyati ko'rsatilgan. Nazariy jihatdan tilshunoslik konsepsiyalari asosida turkiy tillarning integratsiyasi, ularning lingvistik va sotsiomadaniy xususiyatlari ko'rib chiqilgan. Amaliy jihatdan esa til o'rganish, o'qitish va standartlashtirishda uchraydigan dolzarb masalalar, shuningdek, raqamli texnologiyalar yordamida tilni rivojlantirish imkoniyatlari muhokama etilgan. To'plam keng kitobxonlar ommasiga mo'ljallangan.

MAS'UL MUHARRIR
Xo'jamurod Jabborov – filologiya fanlari doktori professori

Raxmonov L.T.	– Osiyo texnologiyalar universiteti rektori
Ibragimov E.X.	– Osiyo texnologiyalar universiteti Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektori
Axunjonov U.M.	– Osiyo texnologiyalar universiteti Xalqaro aloqalar bo'yicha prorektori
Abdullayev O'.Sh.	– Osiyo texnologiyalar universiteti Ilmiy-innovatsion tadqiqotlar departamenti boshlig'i
Pardayev A.B.	– Samarqand davlat universiteti professori, filologiya fanlari doktori
Hamidov X.X.	– Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti professori, filologiya fanlari doktori
Kuljanova B.R.	– Al-Farobiy nomidagi Qozog'iston Milliy universiteti professori, filologiya fanlari nomzodi (Qozog'iston)
Aynur O'z O'zgan	– Anqara universiteti professori, filologiya fanlari doktori (Turkiya)
Turdibekov M.	– Renessans ta'lim universiteti professori, filologiya fanlari doktori
Islomov I.X.	– Renessans ta'lim universiteti dotsenti, filologiya fanlari doktori
Erjigitova Sh.J.	– Batken davlat universiteti dotsenti, filologiya fanlari nomzodi (Qirg'iziston)
Fayzulloyev B.B.	– Akademik Bobojon G'afurov nomidagi Xo'jand davlat universiteti dotsenti, filologiya fanlari nomzodi (Tojikiston)
Xo'jamurodova O.X.	–Osiyo texnologiyalar universiteti Tillar kafedrasi mudiri
Normamatov X. M.	– Osiyo texnologiyalar universiteti katta o'qituvchisi
Jo'rayeva M.Y.	– Osiyo texnologiyalar universiteti o'qituvchisi

Ushbu ilmiy – amaliy anjuman materiallari Osiyo texnologiyalar universiteti Ilmiy Kengashining xulosasiga muvofiq nashrga tavsiya etilgan (2025-yil 28-aprel, 10-son bayonnoma)

To'plamga kiritilgan ma'lumotlarning to'g'riligi, stilistik bexatoligi uchun mualliflar mas'uldir.
© Osiyo texnologiyalar universiteti, 2025.

2. Maqsud Asadov.Alisher Navoiy va mumtoz adabiyot//Alisher Navoiy adabiy va ilmiy merosini o'rganish masalalari №69 (Xalqaro konferensiya materiallari)2024-yil,7-fevral
3.Alisher Navoiy. Majolis un-nafois. – Toshkent: Fan, 1997.
4. G'. G'ulom. Alisher Navoiy va tazkirachilik. – Toshkent: O'qituvchi, 1982.
5. Vohidov A. Tazkira va tazkirachilik. – Toshkent: Universitet, 2001.
6. Karimov I. O'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: Fan, 2005.
7. Bertels E. E. Navoiy asarlari sharhi. – Moskva: Nauka, 1962.

MAKTABGACHA TA`LIM TASHKILOTLARIDA SAHNALASHTIRISH FAOLIYATINING SHAKLLARI

Ibragimova Gulobat Raxmat qizi

Osiyo texnologiyalar universiteti katta o'qituvchisi

Yurtimizda kechayotgan keng ko'lamli ijtimoiy-ma'naviy islohotlar, fan-texnika va ishlab chiqarish keskin rivojlanib borayotganligi – jamiyat talablariga javob bera oluvchi shaxsni tarbiyalash masalasini kun tartibiga ko'ndalang qo'ymoqda. Darhaqiqat, kelajak poydevori bo'lgan, har jihatdan mas'uliyatli, ma'naviy yetuk, axloqan pok, bir so'z bilan aytganda jamiyat taraqqiyoti uchun munosib hissa qo'sha oladigan yoshlarni tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Maktabgacha ta`lim tizimi uyg'un rivojlangan shaxsni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega, chunki maktabgacha yoshdagi bolaga singdirilgan bilim va qadriyatlar uning kelgusidagi butun hayotini belgilab beradi. Keyingi yillarda O`zbekiston Respublikasida maktabgacha ta`lim-tizimini rivojlantirish va samarali faoliyat ko`rsatishiga qaratilgan bir qator normativ-huquqiy hujjatlar, O`zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va farmonlari qabul qilindi.

«Maktabgacha ta`lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to`g'risida»gi O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 9-sentabrdagi qarorida milliy-madaniy, tarixiy qadriyatlarni aks ettiruvchi va bolalikdan kitob o`qishga qiziqishni uyg'otuvchi o`quv-metodik, didaktik materiallar va badiiy adabiyotlarni tayyorlash hamda maktabgacha ta`lim tashkiloti faoliyatiga joriy etish bo`yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish vazifalari belgilab berildi.

O`zbekiston Respublikasining «Maktabgacha ta`lim va tarbiya to`g'risida»gi qonuning 4- moddasida har bir bolaning iste`dodi nishonalarini, ishtiyoqlari va qobiliyatlarini rivojlantirish uchun shart-sharoitlar tengligi, maktabgacha bo`lgan yoshdagi bolalarga ta`lim-tarbiya berish oila hamda maktabgacha ta`lim tashkiloti tarbiyabiy

ta`sirining birligi keltirilgan. Maktabgacha yosh shaxsning dastlabki kamol topish davridir Har bir bola shaxsining rivojlanishi, jumladan ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda uni adabiyotga, san`atga qiziqish va xalqimizning boy madaniy merosiga nisbatan hurmatni tarbiyalash vazifalarini amalga oshirishda pedagog yetakchi rol o`ynaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda tarbiyaning turli metodlarini qo`llash va «Ilk qadam» davlat o`quv dasturida belgilab berilganidek, o`quv tarbiyaviy faoliyatning o`zaro uyg`unligini ta`minlash, ularni o`yin tarzida tashkil etish lozim. Maktabgacha ta`lim tashkilotida sahnalashtirilgan o`yin faoliyati shakllari bir necha xil bo`lib u o`zining barcha turlari bilan bolalarni badiiy tarbiyalash, estetik rivojlantirishga ko`maklashadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar ijodkorligini rivojlantirish sahnalashtirilgan faoliyatning mazmunidan kelib chiqib quyidagi shakllarga bo‘linadi Maktabgacha ta'lim tashkilotida sahnalashtirish faoliyatini o'tkazish vaqti belgilanmagan, ushbu faoliyatni pedagogik faoliyatdan kelib chiqib, ya`ni integrativlik prinsipiga tayangan holda tashkil etish mumkin.

Ta`limiy faoliyatlar. Ta`limiy faoliyat bir vaqtning o'zida ta`limiy va tarbiyaviy vazifalarini bajarishi kerak. Uning mazmuni, shakli va metodi uch maqsadga erishishi uchun qaratilgan bo'lishi lozim: nutq va teatr-ijrochilik faoliyati ko'nikmalarini rivojlantirish; ijodkorlik muhitini yaratish;

Ko'ngilochar o'yinlar. Ko'ngilochar o'yinlar san'atning barcha shakllarini birlashtiradi. Ularning ko'p turlari mavjud bo`lib konsertlar, qo`g'irchoq teatri tomoshasi, bolalar, tarbiyachi-xodimlar va otaonalar hamkorligida tayyorlangan sahna teatri yoki qo`g'irchoq teatri tomoshalarini o'z ichiga oladi.

Bayramlar. Tashkil etilgan bayramlar bolalarga quvonch bag'ishlab, ijodiy qobiliyatlarini namoyon etish imkoniyatini berishi lozim.

Bayram tadbirlari, avvalo bolalar uchun quvonch berishini tarbiyachi yodda saqlashi kerak. Bayramlar bolalarning xotirasida uzoq vaqt saqlanib qoladigan taassurotlar manbayidir. Shu sababli bayramga tayyorgarlik jarayonida, eng avval, yaxshi tayyorlangan senariy, har bir bolaning bayram tadbirlaridagi ishtiroki, kayfiyati va san'at turlarining o'zaro uyg'unligiga e`tibor qaratish muhim

Professional teatr studiyalarining namoyishlari. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida professional teatr studiyalarining (sirk, qo`g'irchoq teatri, sahna teatri) namoyishlarini tashkil etilishi.

To'garak ishi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning sahnalashtirilgan faoliyatini tashkil etishning ya'na bir shakli to'g'arak ishidir. U quyidagi masalalarni hal etishda yordam beradi: bolalarning fantaziyasi, tasavvuri, barcha turdagi xotiralari, ijodkorliklarini (badiiy nutq, musiqali o'yin, raqs, sahna) rivojlantiradi. Agarda maxsus teatr to'garagi tashkil etilgan bo'lsa, teatr to'garagi rahbari ishtirok etishni xohlagan bolalar bilan ish olib boradi. Bunda rahbar rejissor bo'ladi, bolalar esa aktyor vazifasini bajaradi. Rahbar o'z oldiga maqsad qo'yadi bolalar bilan ishlashda ssenariy, rejissorlik va

sahnalashtirilgan ish bilan chegaralanmaslik, maktabgacha ta'lim tashkilotida o'tadigan davri davomida bolalarda ijodkorlik qobiliyatini shakllantirishi lozim. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan sahnalashtirish faoliyatini rivojlantirish masalalaridan kelib chiqib uning mazmuni aniqlanadi va tashkil etish shakllari belgilanadi.

Adabiyotlar:

1."Maktabgacha ta`lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to`g`risida"gi O`zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. PQ-4312-son 08.05.2019

2. "Maktabgacha ta`limda o`quv-tarbiyaviy ishlarni tashkil etishning samaradorligi: muammolar va yechimlar" Respublika ilmiy-amaliy anjumani . ADU. Andijon – 2019.

3.Teshabayeva Z.S."Bolalarni sahnalashtirish va ijodiy faoliyatga o'rgatish" Oquv qollanma T: Innovasion rivojlanish. 2020 y

4.Mavlonova R., M.Satbayeva. "O`quv ustaxonasida amaliy mashg`ulot". T. Ilm-ziyo. 2011-y.

5.Qayumova N. "Maktabgacha pedagogika" T.: TDPU, 2013. O'quv qo'llanma.

6.Qodirov M., S.Qodirova. "Qo`girchoq teatri tarixi". "Talqin" T., 2006

BADIIY DETAL –MATNNING MAZMUNIY BIRLIGI

Komilova Dilnoza Muhammad qizi

O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti Farg'ona filialikafedrasi o'qituvchisi

***Annotatsiya**: ushbu maqolada matnning tarkibiy elementi hisoblangan detal hususida mulohazalar, unga filologik yondashuv, matnning kichik elementi sifatida qarash, e'tirof etish, so'z birikmalari, gap paradigmalari, matn negizida tahlil qilish borasidagi nazariy masalalar bayon qilingan.*

***Kalit so'zlar:** badiiy detal, konstant, reprezental, tasviriy detallar; aniqlashtiruvchi detal , xarakter, implitsit, badiiy matn, yashirin ma'no.*

Badiiy detalni matnning mazmuniy birligi jihatidan o'rganish lingvistika fani uchun yangi soha hisoblanadi. Badiiy matn dunyoni, uning markazidagi insonni, uning dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan bo'lib, bu maqsadni ifodalashda ijodkor so'zlardan foydalanadi. Bunday murakkab jarayonni badiiy tasvir o'z zimmasiga oladi. Obrazni so'zlatish har doim ham to'liq axborotni ifodalab bera olmaydi. Shu sababli muallif badiiy matn tarkibidagi obrazga tegishli bo'lgan uning atrofidagi harakatlar, nutqiy xususiyatlar, imo-ishoralar, lanshaftlar, interyerlar, portretlarda tasvirlanuvchi ekstralingvistik vositalarni kiritadi va bu matnda badiiy detallarning murakkab tizimini tashkil qiladi. Detal fransuz tilidan olingan bo'lib, "qism", "bo'lak" degan ma'nolarni

MAKTABGACHA TA`LIM TASHKILOTLARIDA SAHNALASHTIRISH FAOLIYATINING SHAKLLARI

Ibragimova Gulobat Raxmat qizi

Osiyo texnologiyalar universiteti katta o'qituvchisi

Yurtimizda kechayotgan keng ko'lamli ijtimoiy-ma'naviy islohotlar, fan-texnika va ishlab chiqarish keskin rivojlanib borayotganligi – jamiyat talablariga javob bera oluvchi shaxsni tarbiyalash masalasini kun tartibiga ko'ndalang qo'ymoqda. Darhaqiqat, kelajak poydevori bo'lgan, har jihatdan mas'uliyatli, ma'naviy yetuk, axloqan pok, bir so'z bilan aytganda jamiyat taraqqiyoti uchun munosib hissa qo'sha oladigan yoshlarni tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Maktabgacha ta`lim tizimi uyg'un rivojlangan shaxsni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega, chunki maktabgacha yoshdagi bolaga singdirilgan bilim va qadriyatlar uning kelgusidagi butun hayotini belgilab beradi. Keyingi yillarda O`zbekiston Respublikasida maktabgacha ta`lim-tizimini rivojlantirish va samarali faoliyat ko`rsatishiga qaratilgan bir qator normativ-huquqiy hujjatlar, O`zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va farmonlari qabul qilindi.

«Maktabgacha ta`lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to`g'risida»gi O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 9-sentabrdagi qarorida milliy-madaniy, tarixiy qadriyatlarni aks ettiruvchi va bolalikdan kitob o`qishga qiziqishni uyg'otuvchi o`quv-metodik, didaktik materiallar va badiiy adabiyotlarni tayyorlash hamda maktabgacha ta`lim tashkiloti faoliyatiga joriy etish bo`yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish vazifalari belgilab berildi.

O`zbekiston Respublikasining «Maktabgacha ta`lim va tarbiya to`g'risida»gi qonuning 4- moddasida har bir bolaning iste`dodi nishonalarini, ishtiyoqlari va qobiliyatlarini rivojlantirish uchun shart-sharoitlar tengligi, maktabgacha bo`lgan yoshdagi bolalarga ta`lim-tarbiya berish oila hamda maktabgacha ta`lim tashkiloti tarbiyabiy ta`sirining birligi keltirilgan. Maktabgacha yosh shaxsning dastlabki kamol topish davridir Har bir bola shaxsining rivojlanishi, jumladan ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda uni adabiyotga, san`atga qiziqish va xalqimizning boy madaniy merosiga nisbatan hurmatni tarbiyalash vazifalarini amalga oshirishda pedagog yetakchi rol o`ynaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda tarbiyaning turli metodlarini qo`llash va «Ilk qadam» davlat o`quv dasturida belgilab berilganidek, o`quv tarbiyaviy faoliyatning o`zaro uyg`unligini ta`minlash, ularni o`yin tarzida tashkil etish lozim. Maktabgacha ta`lim tashkilotida sahnalashtirilgan o`yin faoliyati shakllari bir necha xil

bo`lib u o`zining barcha turlari bilan bolalarni badiiy tarbiyalash, estetik rivojlantirishga ko`maklashadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar ijodkorligini rivojlantirish sahnalashtirilgan faoliyatning mazmunidan kelib chiqib quyidagi shakllarga bo'linadi Maktabgacha ta'lim tashkilotida sahnalashtirish faoliyatini o'tkazish vaqti belgilanmagan, ushbu faoliyatni pedagogik faoliyatdan kelib chiqib, ya`ni integrativlik prinsipiga tayangan holda tashkil etish mumkin.

Ta`limiy faoliyatlar. Ta`limiy faoliyat bir vaqtning o'zida ta`limiy va tarbiyaviy vazifalarini bajarishi kerak. Uning mazmuni, shakli va metodi uch maqsadga erishishi uchun qaratilgan bo'lishi lozim: nutq va teatr-ijrochilik faoliyati ko'nikmalarini rivojlantirish; ijodkorlik muhitini yaratish;

Ko'ngilochar o'yinlar. Ko'ngilochar o'yinlar san'atning barcha shakllarini birlashtiradi. Ularning ko'p turlari mavjud bo`lib konsertlar, qo`g'irchoq teatri tomoshasi, bolalar, tarbiyachi-xodimlar va otaonalar hamkorligida tayyorlangan sahna teatri yoki qo`g'irchoq teatri tomoshalarini o'z ichiga oladi.

Bayramlar. Tashkil etilgan bayramlar bolalarga quvonch bag'ishlab, ijodiy qobiliyatlarini namoyon etish imkoniyatini berishi lozim.

Bayram tadbirlari, avvalo bolalar uchun quvonch berishini tarbiyachi yodda saqlashi kerak. Bayramlar bolalarning xotirasida uzoq vaqt saqlanib qoladigan taassurotlar manbayidir. Shu sababli bayramga tayyorgarlik jarayonida, eng avval, yaxshi tayyorlangan senariy, har bir bolaning bayram tadbirlaridagi ishtiroki, kayfiyati va san'at turlarining o'zaro uyg'unligiga e`tibor qaratish muhim

Professional teatr studiyalarining namoyishlari. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida professional teatr studiyalarining (sirk, qo`g'irchoq teatri, sahna teatri) namoyishlarini tashkil etilishi.

To'garak ishi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning sahnalashtirilgan faoliyatini tashkil etishning ya'na bir shakli to'g'arak ishidir. U quyidagi masalalarni hal etishda yordam beradi: bolalarning fantaziyasi, tasavvuri, barcha turdagi xotiralari, ijodkorliklarini (badiiy nutq, musiqali o'yin, raqs, sahna) rivojlantiradi. Agarda maxsus teatr to'garagi tashkil etilgan bo'lsa, teatr to'garagi rahbari ishtirok etishni xohlagan bolalar bilan ish olib boradi. Bunda rahbar rejissor bo'ladi, bolalar esa aktyor vazifasini bajaradi. Rahbar o'z oldiga maqsad qo'yadi bolalar bilan ishlashda ssenariy, rejissorlik va sahnalashtirilgan ish bilan chegaralanmaslik, maktabgacha ta'lim tashkilotida o'tadigan davri davomida bolalarda ijodkorlik qobiliyatini shakllantirishi lozim. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan sahnalashtirish faoliyatini rivojlantirish masalalaridan kelib chiqib uning mazmuni aniqlanadi va tashkil etish shakllari belgilanadi.

Adabiyotlar:

1.“Maktabgacha ta`lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to`g`risida”gi O`zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. PQ-4312-son 08.05.2019

2. "Maktabgacha ta`limda o`quv-tarbiyaviy ishlarni tashkil etishning samaradorligi: muammolar va yechimlar" Respublika ilmiy-amaliy anjumani . ADU. Andijon – 2019.
3.Teshabayeva Z.S."Bolalarni sahnalashtirish va ijodiy faoliyatga o'rgatish" Oquv qollanma T: Innovasion rivojlanish. 2020 y
4.Mavlonova R., M.Satbayeva. "O`quv ustaxonasida amaliy mashg`ulot". T. Ilm-ziyo. 2011-y.
5.Qayumova N. "Maktabgacha pedagogika" T.: TDPU, 2013. O'quv qo'llanma.
6.Qodirov M., S.Qodirova. "Qo`girchoq teatri tarixi". "Talqin" T., 2006

232	Ibragimova Gulobat Raxmat qizi MAKTABGACHA TA`LIM TASHKILOTLARIDA SAHNALASHTIRISH FAOLIYATINING SHAKLLARI	**911**
233	Komilova Dilnoza Muhammad qizi BADIIY DETAL –MATNNING MAZMUNIY BIRLIGI	**913**
234	Mexriya Kurbonova The role of Cleft Sentences and Nominalization in teaching and improving writing skill	**918**
235	MAXAMADIYEVA SITORA KAYUMOVNA Usmon Azim she'riyatida tabiat motivlari va falsafiy talqinlar	**922**
236	Бабакулова Дилобар Мустафаевна Педагогические условия, способствующие развитию коммуникативной компетенции в высшей школе	**924**
237	Искаков Мухаммад Сабирович Педагогические аспекты восприятия русских пословиц и поговорок с зоонимным компонентом учащимися узбекских школ с углубленным изучением русского языка: инновационные подходы и практики	**932**
238	U.M.Rashidova O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA DIALEKTAL FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING LEKSIKOGRAFIK TALQINI	**939**
239	Yuduz Murodova Abdihamidovna Female Identity and Empowerment in the British Bildungsroman	**946**
240	Ibragimova Gulobat Raxmat qizi MAKTABGACHA TA`LIM TASHKILOTLARIDA SAHNALASHTIRISH FAOLIYATINING SHAKLLARI	**949**